

Spreeuw Centraal: portret van een kruimeldief met karakter

▲ Een spreeuwenzwerm boven Rotterdam Delfshaven ontnemt bewoners het zicht op de Euromast. (Jasper Doest)

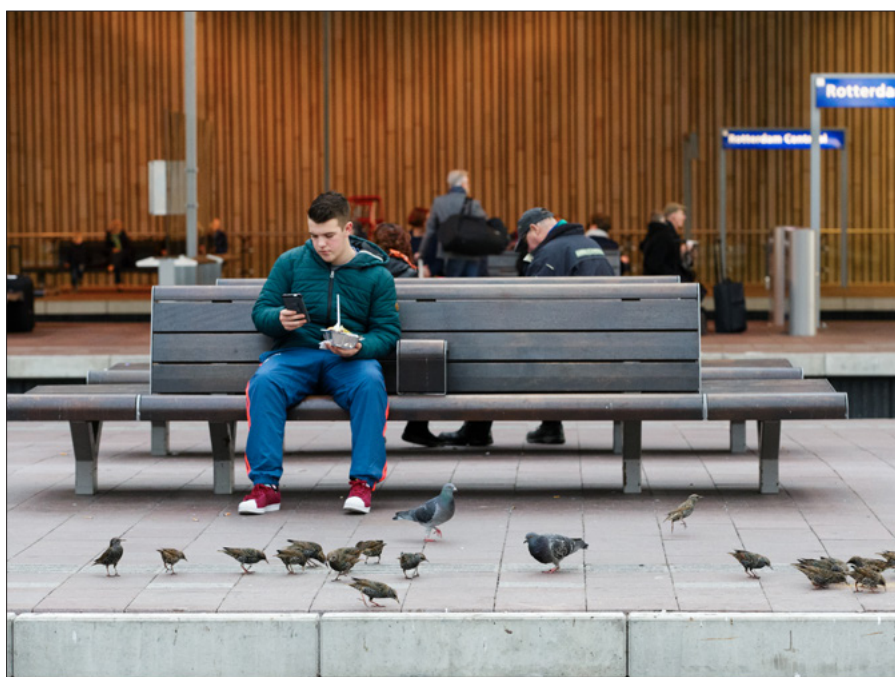

André de Baerdemaeker [ecoloog, Bureau Stadsnatuur; debaerdemaeker@bureaustadsnatuur.nl]

Symbiotische relaties komen veel voor in de natuur. Biologen maken daarbij onderscheid tussen verschillende vormen van symbiose. Mutualisme, waarbij beide partijen van de relatie profiteren, commensalisme, waarbij slechts één partij profiteert, en parasitisme, waarbij één van beide partijen zelfs schade ondervindt aan het voordeel van de ander. Soms zijn de relaties tussen de soorten dermate subtiel, dat het lastig is om de relatie goed te duiden. Een mooi voorbeeld vond ik in een oud artikelje in de derde jaargang van het vermaarde vogeltijdschrift *Wiek en sneb*, het blad dat tegenwoordig *Het Vogeljaar* heet. In 1955 schreef Jaap Taapken daarin een stukje met de titel 'Vogels op de ruggen van zoogdieren'. En, in het daaropvolgende nummer; 'Vogels op de ruggen van zoogdieren II', met enkele reacties op zijn eerste bijdrage. Daaronder ook een melding van ene heer A. Rijsdijk waarbij: "...een spreeuw op de rug van een damhert op zoek [was] naar insecten in het hertenkamp te Rotterdam." Het zal een fraai tafereel zijn geweest. Op het eerste gezicht lijkt hier sprake te zijn van commensalisme, waarbij het hert ongehinderd haar gang gaat terwijl de spreeuw op haar rug zich met insecten

voedt. Tenzij het voor het damhert schadelijke parasieten betreft. Dan zou het hert er weleens profijt van kunnen hebben en dienen we uit te gaan van een mutualistische relatie. Echter, verderop in het artikel staat: "*Het damhert apprecieerde dit bezoek niet erg, waarna de spreeuw naar een damhert*

met een gewei vloog." Had het hert hinder van de opdringerige spreeuw? In hoeverre verandert dit de zaak? Het gaat wellicht wat ver de spreeuw in dit voorbeeld van parasitisme te betichten, maar het geeft wel aan dat de grenzen tussen de verschillende vormen van symbiose soms diffuus zijn.

▲ Niet iedereen heeft oog voor de perronspreeuwen van Rotterdam Centraal. (Jasper Doest)

Rotterdam Centraal

Een schitterende parallel van de spreekw en het hert valt waar te nemen op het Rotterdamse Centraal Station. Daar, waar dagelijks tachtigduizend reizigers samenkomen om met sprinters en intercity's de stad te verlaten of er juist aan te komen, vind je ook spreekw. Ze zitten spetterend en pruttelend op de bovenleidingen en ze stappen onbevreesd tussen de treinreizigers op de perrons rond. Daar voeden ze zich met geknoei-de koek- en croissantkrumels. Het overdekte station is ideaal voor spreekw. Ze vinden er beschutting tegen slechte weersomstandigheden en ze zijn er vrijgesteld van roofdieren en hun grote concurrenten: kokmeeuwen en kauwen. De meeste forensen slaan geen acht op de olijk kwetterende vogeltjes. Ze zijn te gehaast of ze staren met doppen in hun oren naar hun telefoons terwijl ze een broodje in hun mond proppen. Op het moment dat ze in hun gereedstaande trein stappen ruimt een groepje ruziënde spreekw in enkele seconden de achtergebleven krumels van het perron. Een prachtig voorbeeld van commensalisme als je het mij vraagt.

Expositie

Toch zijn er ook mensen die wél oog hebben voor de spreekw van Rotterdam Centraal. Eén van hen is *National Geographic*-fotograaf Jasper Doest. Hoe het idee voor de fotoserie precies is ontstaan weet Jasper zelf ook niet meer, maar voor hij er erg in had lag hij op z'n buik op perron twaalf. Voor hem drentelde een spreekw wat zenuwachtig heen en weer en in zijn ooghoeken zag hij de toekijkende treinreizigers. Zonder zich door de verbaasde en geamuseerde toeschouwers te laten afleiden drukte hij af. Een week eerder stond Jasper op een dak in de Rotterdamse wijk Delfshaven, waar hij de vloeibare gedaante van een spreekwolk tegen de Rotterdamse skyline vereeuwigde. De foto's van Jasper Doest vormen de ruggengraat van de expositie 'Spreekw Centraal' in Het Natuurhistorisch. Foto's waarmee hij in 2015 de prestigieuze fotografeerprijs de Zilveren Camera in de categorie natuur en milieu won. Met zijn beelden geeft Jasper een uniek inkijkje in het leven van de Rotterdamse spreekw. De spreekw van Jasper verandert in de loop van de tentoonstelling van een anoniem stipje in een enorme vogelzwerm tot een eigenzinnig geportretteerde persoonlijkheid met glanzende veren.

Karakter

Wie net als Jasper de moeite neemt om een spreekw van dichtbij te observeren, ontdekt al snel dat het vogeltje niet alleen erg mooi is, maar ook over bijzonder veel karakter beschikt. Wanneer de pientere kraalooijes je terug aankijken heb je direct het gevoel dat er iemand thuis is. Die blik heeft de perronspreekw al heel wat maaltijden opgeleverd. Menig treinreiziger zwichtte ervoor en stond bereidwillig een deel van zijn of haar maaltijd af aan de keurig in een halve cirkel opgestelde vogeltjes. Daarbij gaan sommige mensen zover dat ze door de knieën zakken in een poging een spreekw te verleiden het hapje uit de hand te eten. Op zo'n uitnodiging gaan perronspreekw graag in. Kaas hebben ze liever dan bladerdeeg, en ham liever dan kaas. Het is maar dat u het weet. Voor veel mensen lijkt zo'n persoonlijke ontmoeting een vrolijke noot te zijn. Een lichtpuntje op de vroege ochtend wellicht, onderweg naar werk of studie.

hele jaar door te horen en wordt door zowel de mannetjes als de vrouwtjes ten gehore gebracht. Daarbij mag het fenomenale imitatievermogen van de spreekw niet onvermeld blijven. Tot verbazing van velen beschreef Moeliker hoe de spreekw van perron negen het geluid van een vertrekkende sprinter perfect beheerste. Tot het gesis van de deuren aan toe. Hoeveel reizigers zich hierdoor in de luren lieten leggen werd niet vermeld, maar de hilariteit was er niet minder om. De spreekwenzang brengt een levendige sfeer in het station die er anders misschien niet was geweest. Koos Dijksterhuis schreef in zijn boek *De spreekw* (2016): "Op 1 november 2015 stap ik uit de trein in Rotterdam en is het langgerekte 'pieeuw' van een spreekw het eerste wat ik hoor. Vervolgens klinkt een welkomstlied van fluitende en tjlpende spreekw. [...] De zon schijnt door die prachtige nieuwe stationskap en de spreekw vlooien zichzelf, ze schudden met hun vleugels en zingen zorgeloos."

▲ Expositie 'Spreekw Centraal' belicht uiteenlopende aspecten van het spreekwleven. (Aad Hoogendoorn)

Vuurpijl

Dat geldt ook voor de spreekwenzang, die vanaf de balken en bovenleidingen over de mensen neerdaalt. Kees Moeliker, perronspreekw-liefhebber van het eerste uur, omschreef de zang in het NRC van 23 oktober 2012 als volgt: "Een onsamenvangende mengeling van kwetterende, klinkende, klokkende en ratelende geluiden en heldere fluittonen. Altijd wordt 'de vuurpijl' geroemd - een zeer luid en aflopend piiuuuuu-errr - en tussendoor gesnap en geklepper van de snavel." De zang van spreekw is het

Jasper Doest vertelde mij eens dat hij in Japan meemaakte dat men bij gebrek aan echte vogels cd's met sfeerverhogende vogelgeluiden afspeelde in kille metrostations. We mogen in Rotterdam van geluk spreken dat de spreekw onze dag komen opluisteren in ruil voor een paar krumels. Misschien moeten we in het geval van de perronspreekw en de treinreiziger toch spreken van een vorm van mutualisme.

Laserstraal

Ondanks het vrolijke gekwetter is niet

▲ Voor de Rotterdamse spreeuwen zijn de perrons rijke voedselgronden. (Jasper Doest)

iedereen blij met een station vol vogels. In 2016 startte de NS een proef met een laserkanon dat het station op diervriendelijke wijze vogelvrij moest maken. De vogels zouden reizigers lastigvallen. Bovendien maken spreeuwen poepjes. Hoewel de proef verontwaardigde reacties opriep, is het beeld van de spreeuw als schadelijke vogelsoort niet nieuw. Uit oude krantenberichten blijkt dat de bomen van de Coolsingel in de jaren tachtig dienst deden als slaappleats van een enorme hoeveelheid spreeuwen. Voor sommige Rotterdamers ligt de onder een dikke laag spreeuwenmest besmeurde straat nog vers in het geheugen. Een uitglijder in de stinkende smurrie was beslist geen pretje en gevaarlijk bovendien. Bij de aanpak van spreeuwenproblemen werd indertijd geen diervriendelijke laserstraal ingezet. Wel een harde waterstraal van een brandweerspuit waarmee men de slapende vogels zonder pardon uit de boom spoot. Ook in de landbouw werd de spreeuw als hinderlijk plaagdier bestempeld. Een profiteur die zaaigoed opat en fruitbomen plunderde. Een regelrechte parasiet.

Spreeuwenhotspots

Vandaag de dag kan de spreeuw rekenen op meer begrip: een wettelijk beschermde status en een nominatie voor de rode lijst van bedreigde vogels. De NS besloot uiteindelijk om de proef met de laser te beëindigen. Dat is begrijpelijk, want het aantal spreeuwen in Nederland loopt terug. Dat is in de grote steden waarschijnlijk niet veel

anders. In Leiden, waar Bureau Stadsnatuur al vele jaren werkt aan het stadsnatuurmeetnet, is die ontwikkeling duidelijk te volgen. In de oude binnenstad van Leiden zijn spreeuwen stilletjes verdwenen waardoor de soort nu verbannen lijkt tot de randen van de stad. Alleen in en om het Centraal Station houdt een koppig ploegje dapper stand (Moerland 2015). Net als hun Rotterdamse soortgenoten leven de Leidse perronspreeuwen van kruimels in het overdekte station. Het gewelf van het Leidse station voorziet in een akoestiek die voor een spreeuw met een vuurpijl gelijk moet staan aan een optreden in het Sydney Opera House. Ook in Rotterdam is de spreeuw allang niet meer de algemene straatvogel die hij ooit was. Er zijn naast het station nog slechts een paar 'spreeuwenhotspots' bekend, zoals de markt op het

Afrikaanderplein en de grote slaappleats in Diergaarde Blijdorp. Waar de rest is gebleven? Doordat schadelijke insecten steeds effectiever worden bestreden raakt de spreek zijn natuurlijke voedselbronnen kwijt. Emelten, de larven van langpootmuggen, zijn de belangrijkste bron van proteïnen voor opgroeiende spreeuwenkuikens. Het valt niet te ontkennen dat naast vele andere levensvormen ook de spreek het zwaar heeft in de nabijheid van de mens. Wie heeft nu last van wie?

Symbiose

Het mag duidelijk zijn dat de relatie tussen mens en spreek niet bepaald eenduidig is. In de expositie Spreek Centraal wordt die ongemakkelijke verhouding voelbaar. Ik weet zeker dat u na een bezoek aan het museum met andere ogen het treinperron zult betreden. U kijkt misschien niet naar uw telefoon, maar naar de vogels. Als u een trein hoort vertrekken, kijkt u wellicht glimlachend omhoog. En als u een broodje eet, laat u misschien 'per ongeluk' een paar kruimels vallen. Symbiose. ◀

Bronnen

- Dijksterhuis, K. 2016 - De Spreek - Atlas Contact
- Moerland, W. 2015 - Resultaten en analyse Stadsnatuurmeetnet Leiden 2014 en 2015 - bSR Rapport 283 - Bureau Stadsnatuur - Rotterdam
- Moeliker, K. 2012 - Perronvogel - NRC 23 oktober 2012
- Taapken, J. 1955 - Vogels op de ruggen van zoogdieren - Wiek en sneb 3(3): 24
- Taapken, J. 1955 - Vogels op de ruggen van zoogdieren II - Wiek en sneb 3(4): 30

Stuur foto's van spreeuwendwormen

Iedere winter komen spreeuwen uit het noorden en oosten van Europa naar Rotterdam. Op verschillende plaatsen organiseren zij slaappleats, variërend in grootte van enkele tientallen tot enkele duizenden vogels.

Wij willen graag de spreeuwenslaappleats van Rotterdam in kaart brengen en u kunt daarbij helpen! Ziet u in de avond een spreeuwendworm in de lucht dansen? Dan is de slaappleat nabij. Fotografeer de hele zwerm zo goed mogelijk en stuur ons de foto. Vanaf de foto tellen wij het aantal spreeuwen.

1. Maak een scherpe foto van de HELE zwerm.
2. Noteer de plaats, tijd en datum van de zwerm.
3. Mail de foto en bijbehorende informatie naar spreeuw@hetnatuurhistorisch.nl

Aan het einde van de winter maken we de balans op. Hopelijk hebben we dan het antwoord op de vraag hoeveel spreeuwen in Rotterdam hebben overwinterd.